

Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях
Competence Approach in the Training of the Intended Merchant Marine Officers to the Work in the Extreme Situations

У статті зазначено, що одним із основних завдань розвитку системи освіти України в контексті реалізації положень Болонського процесу є впровадження компетентнісного підходу в систему підготовки фахівців у вищих морських навчальних закладах. Відповідно здійснено аналіз компетентнісного підходу у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Розкрито сутність компетентнісного підходу в освіті, визначено ключові компетентності, якими мають володіти майбутні фахівці морського торговельного флоту. Проаналізовано окремі аспекти реалізації компетентнісного підходу в професійній підготовці фахівців морської галузі. Зауважено, що компетентнісний підхід відіграє важливу роль у системі вищої професійної морської освіти, оскільки в його основу покладено ідею формування висококваліфікованого фахівця, який володіє знаннями, уміннями та навичками, якому притаманні особистісні якості, необхідні для ефективної професійної діяльності; який вміє діяти у певних ситуаціях. Лише компетентний фахівець може адекватно, вчасно, чітко приймати рішення та надавати розпорядження в умовах екстремальних ситуацій і відповідно нести відповідальність за їх прийняття.

Ключові слова: *компетентнісний підхід, компетентності, підготовка, офіцери, морський торговельний флот, екстремальні ситуації.*

It is mentioned in the article that one of the main objectives of the education system development of Ukraine in the context of the implementation of the Bologna process is the introduction of competence approach into the system of specialists' training in the higher marine educational institutions. Accordingly, the analysis of the competence approach in the training of the intended officers of the merchant marine to the work in the extreme situations has been done. The essence of the competence approach in education has been revealed, the key competencies, which should know the intended professionals of the merchant marine, have been determined. We have analyzed some aspects of the implementation of the competence approach in professional training of specialists of marine sphere. It is noted that the competence approach plays an important role in the system of higher professional marine education, because it is based on the idea of forming highly qualified professional who has the knowledge, skills and abilities, who is characterized by personal qualities necessary for effective professional activity; who knows how to act in certain situations. Only competent professional can adequately, in time, clearly make decisions and give orders under the conditions of extreme situations and, accordingly, be responsible for their adoption.

Key words: *competence approach, competences, training, officers, merchant marine, extreme situations.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Система освіти України, зокрема й вищої, на сучасному етапі перебуває в стадії реформування та удосконалення. Це зумовлено прагненням України бути повноцінним членом європейської та світової спільноти, запорукою чого є якісна система освіти. На сьогодні формування ключових компетентностей у майбутніх фахівців є одним із провідних завдань вищої освіти, а використання компетентнісного підходу дає змогу якісно підвищити процес підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Одним із основних завдань розвитку системи освіти України в контексті реалізації положень Болонського процесу є впровадження компетентнісного підходу у систему підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Сьогодні Україна позиціонує себе як важлива морська країна, тому підготовка фахівців морської галузі набуває все більшого значення. У цьому контексті варто акцентувати увагу на підготовці конкурентоспроможних фахівців на морському ринку праці. Вагомий потенціал у цьому має компетентнісний підхід, зокрема його використання у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, яких є досить багато. Усе це актуалізує проблему розкриття сутності компетентнісного підходу у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях у процесі їх професійної підготовки у вищих морських навчальних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій... Проблема використання компетентнісного підходу в підготовці фахівців у вищих навчальних закладах знайшла відображення у працях: Дж. Равена, М. Бершадського, Н. Бібік, Е. Зеєра, І. Зязюна, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Овчарук, Л. Петухової, О. Пометун, Г. Селевка, А. Хуторського, В. Ягупова та ін. Підготовка майбутніх фахівців морського торговельного флоту до професійної діяльності (зокрема й використання компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців морської галузі) сьогодні розглядається багатьма науковцями. Серед них варто виокремити наукові розробки таких дослідників, як-от: І. Бабишена, Є. Білоусов, Г. Васильченко, Л. Герганов, А. Дуля, Є. Єгорова, Н. Знамеровська, А. Казанчан, С. Козак, В. Кудрявцева, О. Роменський, С. Селіванов, І. Сокол, О. Тимофеева, С. Тригуб, О. Фролова, В. Чернявський та ін.

Однак проблема використання компетентнісного підходу в підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях ще не знайшла належного наукового відображення.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розкриття сутності компетентнісного підходу в підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу... Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», якість вищої освіти – це рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти [5]. Для розгляду сутності поняття «компетентність» звернемося до словника «Професійна освіта», в якому зазначено, що компетентність – це сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності, – уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовуючи інформацію [9]. У сучасній педагогічній науці існує чимало тлумачення поняття «компетентнісного підходу в освіті». Погоджуємось із думкою Г. Селевка, що *компетентнісний підхід* означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок, створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору [11, с. 138].

Загалом в основні компетентнісного підходу лежить ідея формування фахівця, який володіє знаннями, вміннями та навичками, а також особистісними якостями, необхідними для ефективної професійної діяльності; який вміє діяти у певних ситуаціях, приймати рішення та нести відповідальність за їхнє прийняття. Процес професійної підготовки фахівця у вищому навчальному закладі передбачає формування та розвиток ключових компетентностей (професійної, соціокультурної, комунікативної, міжкультурної, іншомовної, інформатичної, здоров'язбережувальної, економічної, правової, політичної, організаційної, технологічної та ін.).

На думку А. Дулі, кожна компетенція випускника повинна забезпечуватися кількістю дисциплін і практик, що поєднанні у відповідні модулі, а зміст модулів – повністю відповідати рівню набутих компетенцій. Одним з перших кроків є формування компетенцій за програмами дисциплін (дисциплінарних компетенцій; другим кроком – віднесення дисциплінарних компетенцій до ключових або професійних; третім кроком є визначення основних компетенцій [3, с. 149–150]. Формування професійної компетентності здійснюється за двома взаємопов'язаними та взаємодоповнювальними напрямками, а саме: академічна підготовка в стінах навчальних закладів та тренажерна підготовка у відповідних тренажерних центрах» [3, с. 151].

За твердженням Л. Герганова, суттєву роль у формуванні професійної компетентності суднового екіпажу відіграє тренажерно-практична підготовка з програванням ситуацій в екстремальних умовах за рахунок введення у її структуру додаткових психологічних факторів складності: дефіциту часу, невизначеності інформаційного середовища, ускладнюючих завдань. У непередбачених ситуаціях емоційні центри (страху, злості, гніву) приходять до сильного збудження і викликають неадекватні рухомо-поведінкові реакції, відказ виконання складної, нестандартної і відповідальної задачі [2, с. 106].

Погоджуємось із думкою О. Роменського про важливість вивчення курсантами морських навчальних закладів іноземної мови для підготовки їх до спілкування в реальних життєвих ситуаціях, навчання їх самостійно отримувати нові знання з метою підвищення рівня власної професійної компетентності та конкурентоспроможності на світовому ринку праці [10, с. 189]. Акцент на вивченні соціально-гуманітарних дисциплін, необхідних для розвитку комунікативної компетентності, робить М. Бабишена, оскільки це дозволить вмотивовано використовувати мовні засоби для досягнення тих результатів, які прогноуються майбутніми судновими офіцерами і пов'язані з їхньою професійною діяльністю [1, с. 125–126]. Окрім того, на формуванні комунікативної компетентності у майбутніх фахівців морського флоту наголошує Л. Ліпшиць, розглядаючи соціокультурний аспект вищезазначеного процесу [14]. Про необхідність формування соціально-комунікативної компетентності стверджує О. Тимофеева, оскільки вона обумовлює успішність професійної, міжособистісної, ролівої взаємодії судноводія в професійному середовищі, а ефективність вирішення багатьох проблем

професійної діяльності залежать від рівня сформованості його вміння взаємодіяти з іншими людьми» [12].

Відповідно до наказу МОНМС України «Про впровадження системи стандартів якості в учбових закладах освіти, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, які здійснюють підготовку кадрів для екіпажів морських суден» від 09.12.2011 р. № 1411 [7] керівникам відповідних навчальних закладів було дано доручення забезпечити впровадження системи стандартів якості відповідно до вимог правила 1/8 Міжнародної конвенції ПДНВ. Стандартизацію підготовки фахівців морської галузі на засадах компетентнісного підходу розглянуто В. Чернявським [13]. Автором у процесі дослідження встановлено, що сьогодні в упровадженні та використанні стандартів підготовки морських фахівців є певні недоліки, зокрема у процесі підготовки фахівців морської галузі більшість навчальних дисциплін математичного та природничо-наукового циклів викладається неузгоджено, без належного врахування практичного значення навчального матеріалу та структурно-логічної схеми спеціальності. На думку дослідниці С. Єгорової, людський фактор, в першу чергу кваліфікація і компетентність моряків, стає головним критерієм у забезпеченні безпеки судноплавства [4]. Погоджуємось із дослідницькою позицією О. Селіванова, що моряку необхідно багато знати і вміти застосовувати на практиці свої знання, оскільки морякам необхідно часто приймати рішення в умовах гострого дефіциту часу, впливу на психіку небезпечних факторів, відсутності можливості порадитися й отримати допомогу [8].

Висновки... Забезпеченню компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях сприяє удосконалення навчальних планів та програм підготовки, введення до навчальних планів нових та інтегрованих навчальних дисциплін. Так, дисципліна «Менеджмент морських ресурсів» дає змогу сформувати у майбутніх офіцерів лідерські якості, вміння спілкуватися із членами екіпажу, дотримуватися стандартних процедур у прийнятті рішень, що, у свою чергу, дасть змогу уникнути аварій (спричинених «людським фактором»), допоможе ефективно взаємодіяти членам суднового екіпажу в екстремальних ситуаціях. Не менш важливою дисципліною для підготовки майбутніх фахівців у контексті формування в них знань про безпеку на морі є «Безпека життєдіяльності». Предмети циклу професійної підготовки у вищому морському навчальному закладі у тісному взаємозв'язку із тренажерною підготовкою в тренажерних центрах забезпечать формування ключових компетентностей майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Удосконалення галузевих стандартів вищої освіти, навчальних планів та програм підготовки у вищих морських навчальних закладах (розробка компетентнісно орієнтованих програм вивчення фахових дисциплін, в яких будуть визначені перелік компетентностей і компетенцій, які формуються в результаті їх опанування; визначення мети та завдань навчальних курсів на основі компетентнісної моделі) дасть змогу якісно підвищити ефективність її, а також сформувати ключові компетентності у майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, що в кінцевому випадку сформує конкурентоспроможного фахівця та забезпечить реалізацію компетентнісного підходу як одного із визначальних у контексті інтеграції вітчизняної системи освіти до європейських та світових стандартів. Важливим у цьому контексті також є створення компетентнісної моделі фахівця. Загалом удосконалення стандартів підготовки фахівців морської галузі на основі використання норм та положень міжнародних документів забезпечить реалізацію компетентнісного підходу в організації навчального процесу та забезпечить якість підготовки фахівців морської галузі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у розкритті сутності компонентів, критеріїв та показників готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Список використаних джерел та літератури / References:

1. Бабишена М. І. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін / М. І. Бабишена // Педагогічний альманах. – Херсон, 2014. – Вип. 22. – С. 123–127. / Babyshena M. I. Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh sudnovykh ofitseriv u protsesi vyvchennia suspilno-humanitarnykh dystsyplin, *Pedahohichnii almanakh*, 2014, Issue 22, pp. 123–127. [in Ukrainian]
2. Герганов Л. Д. Національні особливості формування професійної компетентності в поєднанні з обізнаністю в інформаційній безпеці плавкладу України для забезпечення конкурентоспроможності їх на світовому ринку праці / Л. Д. Герганов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Державне управління. – 2013. – Т. 226, вип. 214. – С. 104–108. / Herhanov L. D. Natsionalni osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti v poiednanni z obiznanistiю v informatsiinii bezpetsi plavskladu Ukrainy dlia zabezpechennia konkurentospromozhnosti ich na svitovomu rynku pratsi, *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*, 2013, Issue 214, pp. 104–108. [in Ukrainian]
3. Дуля А. Підготовка майбутнього фахівця морської галузі у контексті компетентнісного підходу / Альона Дуля // Людинознавчі студії. Сер. : Педагогіка. – Дрогобич, 2015. – Вип. 31. – С. 146–155. / Dulia A. Pidhotovka

maibutnoho fakhivtsia morskoi haluzi u konteksti kompetentnisnoho pidkhodu, *Liudymoznavchi studii*, 2015, Issue 31, pp. 146–155. [in Ukrainian]

4. Єгорова С. М. Особливості впровадження засад компетентнісного підходу у вищу професійну освіту фахівців морського транспорту [Електронний ресурс] / С. М. Єгорова. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer35/664.pdf>. / Yehorova S. M. Osoblyvosti vprovadzhenia zasad kompetentnisnoho pidkhodu u vyshchu profesiinu osvitu fakhivtsiv morskoho transportu [Electronic resource]. Mode of access : <http://www.sworld.com.ua/konfer35/664.pdf>. [in Ukrainian]

5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. / Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [in Ukrainian]

6. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_053. / Mizhnarodna konvencija pro pidgotovku i diplomuvannia moriakiv ta nesennia vakhty 1978 roku [Electronic resource]. – Mode of access : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_053. [in Ukrainian]

7. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1411 від 09.12.2011 р. «Про впровадження системи стандартів якості у навчальних закладах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, що здійснюють підготовку кадрів для екіпажів морських суден» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/25775/. / Nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy № 1411 vid 09.12.2011 r. «Pro vprovadzhenia systemy standartiv yakosti u navchalnykh zakladakh, pidporiadkovanykh Ministerstvu osvity i nauky, molodi ta sportu, shcho zdiisniuiut pidgotovku kadriv dla ekipazhiv morskyykh suden» [Electronic resource]. – Mode of access : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/25775/. [in Ukrainian]

8. Підвищення якості освіти. Компетентнісний підхід [Херсонська державна морська академія] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kma.ks.ua/articles/321-kompetentnisnij-pidkhid>. / Pidvyshchennia yakosti osvity. Kompetentnisnyi pidkhid [Khersonska derzhavna morskha akademiia] [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.kma.ks.ua/articles/321-kompetentnisnij-pidkhid>. [in Ukrainian]

9. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / [уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Нічкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с. / Profesiina osvita: Slovyuk / [uklad. S. U. Honcharenko ta in. ; za red. N. H. Nychkalo], Kyiv, 2000, 380 p. [in Ukrainian]

10. Роменський О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх моряків у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням / О. В. Роменський // Педагогічний альманах. – Херсон, 2014. – Вип. 24. – С. 189–195. / Romenskyi O. V. Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh moriakiv u protsesi vuvchennia anhliiskoi movy za profesiinym spriamuvanniam, *Pedahohichnyi almanakh*, 2014, Issue 24, pp. 189–195. [in Ukrainian]

11. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143. / Selevko G. Kompetentnosti i ix klassifikaciya, *Narodnoye obrazovaniye*, 2004, № 4, pp. 138–143. [in Russian]

12. Тимофеева О. Я. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв [Електронний ресурс] / Оксана Ярославівна Тимофеева // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. Сер. Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 5. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18. / Tymofieieva O. Ya. Istoriia morskoi osvity v Ukraini ta suchasni naukovy pidkhody do formuvannia socialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh sudnovodiiv [Electronic resource], *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 2015, Issue 5. – Mode of access : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18. [in Ukrainian]

13. Чернявський В. В. Стандартизація підготовки фахівців морської галузі на засадах компетентнісного підходу / В. В. Чернявський // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна. – Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2013. – Вип. 19 : Інноваційні технології управління якістю підготовки майбутніх учителів фізико-технологічного профілю. – С. 250–253. / Cherniavskiy V. V. Standartyzatsiia pidgotovky fakhivtsiv morskoi haluzi na zasadaakh kompetentnisnoho pidkhodu, *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*, 2013, Issue 19, pp. 250–253. [in Ukrainian]

14. Lipshyts L. V. Socio-Cultural Aspect of Communicative Competence of Future Navigators / L. V. Lipshyts // Педагогічний альманах. – Херсон, 2013. – Вип. 19. – С. 158–163. / Lipshyts L. V. Socio-Cultural Aspect of Communicative Competence of Future Navigators, *Pedahohichnyi almanakh*, 2013, Issue 19, pp. 158–163. [in English]

Дата надходження статті: «15» вересня 2016 р.

Дата прийняття статті до друку: «20» жовтня 2016 р.

Рецензенти:

Горбатюк Р. – доктор педагогічних наук, професор

Торічний О. – доктор педагогічних наук, професор

Осадчук Дмитро – аспірант Хмельницького національного університету, e-mail: odd1968@ukr.net

Osadchuk Dmytro – postgraduate student of Khmelnytskyi National University, e-mail: odd1968@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Осадчук Д. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях / Дмитро Осадчук // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 21. – С. 133–136.

Osadchuk D. Competence Approach in the Training of the Intended Merchant Marine Officers to the Work in the Extreme Situations, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 21, pp. 133–136.